

glo priti, ker so bila takrat skoraj povsem »neobljudena«.

Na prvem od izbranih območij sem končno preizkusila oba načina. Nekaj informatorjev sem poklicala po telefonu, jim na kratko razložila, kdo sem, kaj počnem in kaj želim od njih, ter se poskušala z njimi dogovoriti za čas obiska pri njih doma. Drugo skupino sem presenetila na vhodnih vratih in storila enako. Na moje presenečenje se je dokaj hitro pokazalo, da je ta način večinoma učinkovitejši. Napovedovanje po telefonu je bilo za ljudi očitno nekoliko preveč brezosebno, nepričakovani klic je mnoge pustil neprizadete. Tisti, ki so privolili v pogovor, so čas sestanka velikokrat prelagali na neki nedoločen prihodnji čas, kar bi moje terensko delo glede na predvideno množičnost intervjuvanja utegnilo podaljšati do nesluteneh razsežnosti. Še bolj me je presenetilo, da so ljudje izredno dobro sprejeli nenadno pojavitev neznanke, ki od njih želi nekaj ne povsem določenega. Večina ljudi je z zanimanjem poslušala, kar sem jim imela povedati, in prav tako je večina privolila v takojšen daljši pogovor ter me povabila v stanovanje. Nekateri so celo takoj stopili iz stanovanja in me peljali do okna, ki gleda na dvorišče, ali me kar takoj povabili tja. Pozneje se je potrdilo, da je to poglobljena prednost osebne stika z informatorji za etnologa, ki se ukvarja z bivalno kulturo. Veliko lažje se je namreč pogovarjati o nečem, kar vidiš pred seboj ali pa je oddaljeno le nekaj metrov, kot pa razmišljati in govoriti »na daljavo«, na primer v telefonskem pogovoru.

Večino dvorišč sem si že vnaprej dodobra ogledala, če je le bil mogoč dostop brez posredovanja stanovalcev. Tako sem že poznala glavne značilnosti dvorišča, razen tega sem imela že nekaj podatkov iz arhiva, saj sem se na teren odpravila šele po arhivskem delu. To mi je omogočilo, da sem se informatorjem z nekaterimi izjavami takoj zazdela kompetentna sogovornica. Prav to je bilo ključno ob prvem stiku z neznanimi informatorji.

O velikem pomenu kompetentnosti in prisrčnosti pri osebnih stikih z informatorji govori William Foote Whyte, raziskovalec, ki je konec tridesetih let 20. stoletja raziskoval življenje v slami italijanskih priseljencev v Ameriki. Uporabil je predvsem metodo opazovanja z udeležbo. Prepričal se je, da je bilo mnenje informatorjev, ki jih pred raziskavo ni poznal, veliko bolj odvisno od vrste osebne stika, ki ga je razvil z njimi, kot od kakršnegakoli prepričevanja o raziskovalnem početju in njegovem pomenu. Če so ga informatorji dojeli kot človeka, ki ve, kaj počne, in ga sprejeli medse, so odobra-

Pogovor ob starejših fotografijah zbudi spomine in pripovedi. Original je last družine Robnik, Koroška 6, Maribor.

vali tudi njegovo početje. In nasprotno, če Whyta osebno niso sprejeli pozitivno, tudi na njegovo raziskovanje niso dali ravno veliko, s čimer je bil dostop do iskanih informacij znatno težji.³

Tudi v mojem primeru je hitro nastalo nekaj težav. Enkrat ali dvakrat v vsem času dela na terenu se mi je zgodilo, da so mi ljudje, še preden sem jim pojasnila do konca, povedali, da se ne želijo pogovarjati. Taka odslovi-

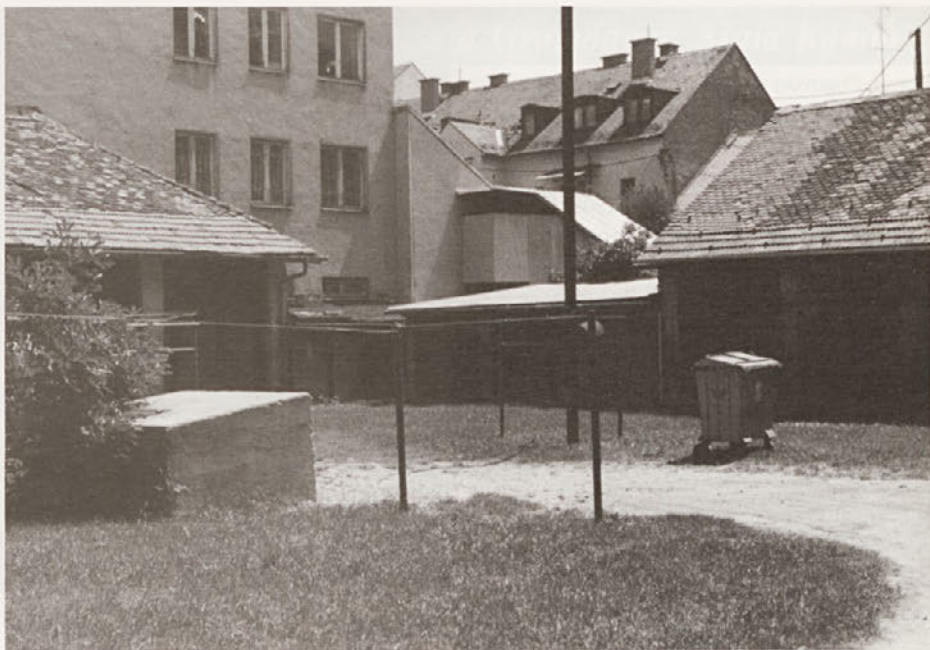
tev, ki sem jo pričakovala pogosteje, se mi je zgodila torej le izjemoma.

Nekoliko pogostejši je bil strah prebivalcev starejših hiš, ki so v postopku denacionalizacije, da je moj obisk nekakšna pretveza, povezana z občutljivim postopkom vračanja premoženja. Posebno nezaupljivi so bili morebitni prihodnji lastniki zgradb. A po daljšem zagotavljanju, da zadevi nikakor nista povezani, so v pogovor večinoma privolili.

Dvorišče za hišo v Gregorčičevi ulici 14 leta 1998. Foto: Jerneja Ferlež.

Najpogostejši razlog za odklonitev pogovora je bilo prepričanje nekaterih stanovalcev, da o tem, kar me zanima, ne vedo dovolj in tako niso primerni sogovorniki. Za neljub občutek, ki je bil največkrat zmoten, sem hitro našla rešitev. Prvemu stanovalcu, ki sem ga obiskala v hiši (ponavadi je šlo za stanovalce v pritličjih, ki živijo najbliže dvoriščem in jih po hitrem sklepanju zato tudi največ uporabljajo), sem se predstavila nekoliko izčrpaneje. Kot nekoga, ki mu posebej zaupam, sem ga povprašala, koga v hiši mi glede na dolžino prebivanja, vedenje, zgovornost in časovno neobremenjenost priporoča za najprimernejšega sogovornika. To je ljudem godilo, tako da so velikokrat želeli biti sogovorniki tudi sami ali pa so me brez izjeme usmerili na ljudi, ki že dolgo živijo v hiši in torej o problemu precej vedo. Sama sicer nisem iskala izključno starejših stanovalcev, čeprav so mi bili, ker jih je bilo razmeroma malo, izredno ljubi sogovorniki. Ker me je zanimalo dvorišče tako v preteklosti kot sodobnosti, me je enako pritegnilo govorjenje starejših, izkušenih stanovalcev, kot tudi tistih, ki so se priselili šele pred kratkim in so svoje občutke, vrednote in načine uporabe dvorišča šele prav zaznavali in razvijali. Rešitev s priporočanjem sosedov se je pokazala za idealno, saj so jo dobro sprejeli tudi tisti, pri katerih sem pozvonila pozneje in se jim predstavila z uvodnim pojasnilom, da so me k njim napotili sosedje, ki menijo, da prav oni utegnejo zelo dobro vedeti, kar me zanima. Vstop v stanovanja, najkočljivejši del navezovanja stika z informatorjem torej, mi je bil s tako napovedjo skoraj brez izjeme zagotov-

Materialna podoba dvorišč je odličen vir, a stanovalci so pri raziskovanju zelo pomembni členi. Foto: Jerneja Ferlež.

ljen. Pogovor je tako lahko stekel po predhodnem telefonskem ali osebnem dogovoru, največkrat pa že ob prvem stiku.

Prvi pogovori so bili delno tudi sondaža, s katero sem iskala ključne informatorje; tiste, ki odlično poznajo dogajanje v hiši za daljši čas in so dovolj dobri sogovorniki za poglobljen intervju. Že prvi pogovori pa so bili velikokrat tako dolgi in povedni, da jih je mogoče imeti za poglobljen etnološki intervju. Nekaj pogovorov je bilo kratkih in so potekali v znamenju informatorjevega prepričanja, da o njihovem dvorišču ni kaj povedati in snov

ni vredna kakega resnega pogovora, a brez sporočila ni bil niti en sam pogovor. Stanovalci hiš, katerih dvorišča so opazno zemarjena, so me tu in tam sprejeli z vidnim upanjem, da utegne moj obisk ugodno vplivati na morebitno ureditev njihovega dvorišča. Zagotavljala sem jim, da je to tudi moja želja in pravzaprav celo namen mojega početja, čeprav na to nimam neposrednega vpliva.

Za potek intervjuja sem imela pripravljene vprašalnike za različne informatorje – starejše, mlade stanovalce, otroke, različne za preteklost in sodobnost, tako da je šlo pravzaprav za strukturiran intervju. Pogovore sem nameravala zvočno beležiti. Pripravila sem tudi nekakšno tabelo za dokumentacijo; vanjo sem zapisovala podatke o dvorišču, številu stanovalcev, objektih na dvorišču in pripovedi informatorjev. A pripravljenih papirjev pred informatorji nisem vlekla na plan, temveč sem jih deloma izpolnila pred intervjujem, deloma pa takoj po njem. Zapisovanje vsebine pogovorov neposredno po dogodku mi je omogočilo, da sem opustila magnetofonsko snemanje, ki se je pokazalo za moteče – tako zame kot sogovornike. Zapisi, nastali po pogovoru, so polni mojih opazk, občutij, opisov vedenja in odzivanja informatorjev, ki jih zvočni zapis sam po sebi ne more vsebovati. Ob intervjuju sem se zadovoljila z zapisovanjem nekakšnih ključnih besed, ki so bile ogrodje poznejših terskih zapisov.

Ključ do dobrega intervjuja je vzajemna naklonjenost med informatorji in raziskovalcem. Foto: Jerneja Ferlež.

Tudi stroga strukturiranost intervjuja po pričakovanjih iz terenskih izkušenj ni bila primerna. Pogovori so zelo hitro postali bolj neformalni, polni zgodb o vsem mogočem, kar je značilnost pripovedovanja starejših informatorjev nasploh. Sama sem jih, kolikor je le bilo mogoče, neopazno usmerjala, kot so mi narekivale vprašalnice. Ta proces je včasih trajal tudi več ur, čeprav moji pogovori načeloma niso bili zelo dolgi. Po koncu se je izkazalo, da so bili najpolnejši, najplodnejši, najpristržnejši in za moj namen najkoristnejši pogovori, ki so temeljili na nekakšni recipročnosti. Ko sem namreč ljudi, ki sem jih izbrala za ključne informatorje, obiskala v drugo, so naši pogovori že temeljili na poprejšnjem poznanstvu. Razen zaupnosti informatorjev o njihovem življenju so zajemali tudi določeno stopnjo moje zaupnosti, saj so mi informatorji začeli postavljati osebna vprašanja, podobna mojim. Več ko sem bila o sebi pripravljena povedati, zaupnejši so bili.

Kot ponavadi sem tudi tokrat izkoristila vse prednosti, ki jih za potek intervjuja in navezovanje stikov na terenu ponujajo fotografije. Sogovornike sem zelo hitro povprašala, ali hranijo fotografije, posnete na dvorišču. Odgovor je bil sicer največkrat negativen, a kadar je bil pozitiven, so bile fotografije odlične »odpirale za konzerve«. ⁴ Nosile so velik del pričevalnosti, hkrati pa informatorju zbujele asociacije na pretekle dogodke in stanja. Velikokrat sem se z ljudmi dogovorila tudi za naslednje srečanje takrat, ko bodo prebrskali družinske albume in pripravili fotografije, ki me zanimajo. Primerilo se je, da so se informatorji, ko so opazili, da fotografiram njihovo dvorišče, zanimali za rezultate tega početja in tako sami nevede povzročili naslednje srečanje. Ko sem jim čez čas prinesla pokazat svoje fotografije, pogovor na zaželeno temo ni umanjkal.

Prvi del intervjujev iz zimskega časa, ko so dvorišča prazna, se je s tem končal. Dokumentacija za posamično hišo je po tej stopnji obsegala arhivske podatke o dvorišču, materialne značilnosti dvorišča, razbrane z opazovanjem zdajšnjih razmer in pričevanjem informatorjev o tem, kako uporabljajo dvorišča, kaj jim pomenijo, kaj vedo o njihovi preteklosti in kakšnih bi si zares želeli.

Drugi del je potekal nekoliko drugače. Določilo ga je dejstvo, da sem po terenu hodila spomladi, poleti in jeseni, to je v tistih delih leta, ko so dvorišča v svoji polni funkciji. Tokrat nisem trkala na vrata stanovanj, ampak sem, opremljena s fotoaparatom, vstopala na zdaj že dobro znana dvorišča in tam srečevala ljudi, ki so me večinoma tudi že poznali. Moja navzočnost na »nji-

Otroci so informatorji za raziskovanje sodobnosti. Foto: Jerneja Ferlež.

hovem terenu« tako ni bila več vsiljivost: bila je bolj podobna prijaznemu obisku. Zdaj so bili pogovori bolj neformalni, predvsem zaradi tega, ker je odpadlo uvodno predstavljanje, ker smo se poznali in so mi že zaupali, pa tudi zato, ker sem si sama ta del raziskave zamislila kot pravo opazovanje z udeležbo. Nisem prišla z vnaprej pripravljenimi vprašanji, temveč preprosto opazovat in fotografsko zabeležiti, kaj ljudje na dvoriščih dejansko počnejo, kako se tam vedejo in ali je to skladno s tistim, kar so mi pripovedovali pozimi. Nekatere je še vedno vznemirjala fotografska kamera.

Po obeh stopnjah terenskega dela se je pokazalo, da je bila odločitev za izbiro posameznih mestnih karejev in ulic, ne pa vsega mestnega jedra ali še širšega območja Maribora, zelo primerna. Ožje izbrano območje je veliko bolj obvladljivo, hkrati pa se zdi, da je tudi dovolj reprezentativno, če je izbor dovolj raznolik. Že arhivskega gradiva je namreč toliko, da bi bilo večjo količino težko obdelati, še bolj pa bi bilo problematično iskanje stikov z ljudmi. Razmeroma manj informatorjev, s katerimi navežeš neko poznanstvo in zaupanje, h katerim se vračaš in vedno laže vstopaš na območje njihove zasebnosti, se mi je namreč po že opravljenem delu zdela precej učinkovitejša pot kot nenehno spoznavanje novih informatorjev. Temu se pri izrazito velikem terenu pač ne bi mogla izogniti, če bi želela celotno območje prečesati tako, kot sem ga.

Literatura

GODINA, Maja 1992: Iz mariborskih predmestij: o življenju in kulturi mariborskih delavcev v letih od 1919 do 1941. Maribor, Obzorja.

GODINA GOLJJA, Maja 1996 [i. e.1997]: Prehrana v Mariboru v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja. Maribor, Obzorja.

MURAJ, Aleksandra 1989: Živim znači stanujem: etnološka studija o kulturi stanovanja u žumberačkim Sošicama. Ljubljana, Zagreb, Hrvatsko etnološko društvo, Zavod za istraživanje folklor, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

MUSIL, Jiri [et al.] 1985: Lidě a sidliště. Praha, Svoboda.

RAPOPORT, Amos (ed.) 1996: The Mutual Interaction of People and their Built Environment: a Cross-cultural Perspective. The Hague, Mouton, Paris (World Anthropology).

SELLE, Gert 1993: Die eigenen vier Wände: zur verborgenen Geschichte des Wohnens. Frankfurt, New York, Campus.

WOLCOTT, Harry F. 1995: The Art of Fieldwork. Altamira. London, New Delhi, Walnut Creek.

4 Posrečen termin »can-opener« je uvedel Collier, ki se je med antropologi prvi poglobljeno ukvarjal z vprašanjem vizualnih medijev, predvsem fotografije, v procesu antropološkega terenskega dela. Fotografijo razume kot nekakšen medij, ki v prvih stopnjah dela z informatorji na terenu rabi kot ključ, da antropolog in informator navežeta stik. Olajša prvo komunikacijo, omogoča začetek pogovorov, informatorju zbuja zanimanje za antropologovo početje, skratka – pomaga prebiti led. Glej: John Collier, Malcolm Collier: Visual Anthropology, Albuquerque 1992, 24–25.